

kettő kivételével valamennyien a régi magyarországi területre esnek. Vezetnek Kolozsvár (113), Temesvár (42), Nagyvárad (36), Arad (25), Marosvásárhely (20) és Szatmár (13) városok, ahol együttesen 249 lap, vagyis az egész termelés jó 75%-a jelent meg.

Az új lapok között minket elsősorban az Erdélyi Corvina: a Könyv- és Papirkereskedők Szaklapja (Nagyvárad), az Erdélyi Grafika: Nyomdászati Szaklap (Kolozsvár), a Grafikai Ipar (U. o.), a Graphic-Union (U. o.) és Könyvkötők Lapja (U. o.) érdekelnék.

GYÖRGY Lajos összeállítását fölöttébb megnehezítette az a körülmény, hogy a kötelempéldányok beszolgáltatását szabályozó új törvény csupán 1923 jan. 1-vel lépett életbe. Addig «a Romániához kapcsolt részekben is a régi rendszert miniszteri rendelet igyekezett fenntartani», de mint a sorok közül kiviláglik, nem minden zökkenő nélkül. Miként intézkedik ez az új törvény, az GYÖRGY dolgozatából nem tűnik ki, ami nagy kár, mert szerettük volna tudni, hogy ha a könyvtárközi érintkezés újra megindul, a megszállt terület melyik intézetéhez fordulhatunk a siker legnagyobb reményével.

A tanulságos összeállítással szerző nagy hála kötelezte a magyar irodalom minden barátját és kutatóját. Áttekinthető csoportosításban megbízható kalauzt nyújt mindenkinek, akit az utolsó öt esztendő folyamán rumén fennhatóság alatt megnyilvánult magyar irodalmi élet érdekel.

GULYÁS PÁL.

Hevesy, André de. *La Bibliothèque du Roi Matthias Corvin.* Paris, 1923. Société française de reproductions de manuscrits à peintures. 2-r. 102 l. LII. melléklet.

A párisi Société française de reproductions de manuscrits à peintures remek kiadványai sorozatában újabb, fényes kiállítású kötet jelent meg, még pedig olyan tárgyról, mely minket, magyarokat különösen érdekel: MÁTYÁS király könyvtáráról.

A pompás mű az első nagy, gazdag illusztrációs anyaggal felszerelt kiadvány, mely MÁTYÁS király könyvtáráról megjelenik s ezert különös figyelmet érdemel. 52 táblán a 25 legszebb kézirat lapjait és kötéseit mutatja be s így bő fogalmat ad az érdeklődőknek a Corvina hajdani pazar szépségéről.

A kíséző szöveg az írónak — ki e témával már 13 év óta többször foglalkozott — nagy jártasságáról és olvasottságáról tanuskodik. Mondanivalóját világos és tiszta tagolásban, élvezetes formában adja

elő. Az első, általánosabb természetű fejezet után, a II. fejezetben rátér MÁTYÁS király humanistáinak és a könyvtár alapításának tárgyalására, a III. fejezet a kéziratok festőinek van szentelve. A IV. fejezet a könyvtár pusztulását mondja el MÁTYÁS halála után, az V. a Corvinával foglalkozó irodalom legfontosabb termékeit sorolja fel, a VI. néhány kiadatlan levelet stb. közöl s a VII. fejezetben következik az egész munka alapjául szolgáló s a Corvin-codexeket egybeállító leíró jegyzék, mely minthogy több darabot ölel fel s ezenkívül részletesebb is WEINBERGER 1908-ban megjelent jegyzékénél, nélkülözhetetlen mindazoknak, akiket a Corvina-kérdés érdekel.

E szép és értékes könyv tartalmi részéhez szeretnék néhány megjegyzést fűzni, minden tekintetben tárgyilagos hozzászólás formájában; kifogásaim mellett sem feledkezve meg a munka érdeméről.

Mindenekelőtt néhány szót a könyvnek olyan helyeire, melyek a magyar olvasónak különösen felötlenek. Mindjárt az elején, a 3. sorban azt olvassuk, hogy MÁTYÁS családja «görög keleti és oláhból lett katolikussá és magyarrá». Hiszen általánosan ismeretes, hogy MÁTYÁS király őseiapai ágról oláhok voltak, de szükséges-e ezt magyar embernek külföldiek számára irt munkájában, épen ma, ily nyomatékosan hangsúlyoznia?

Külföldi kutatóknak — úgy gondolom — azzal tesszük a legnagyobb szolgálatot, ha pontos leírását nyújtjuk a Magyarországon levő daraboknak, amelyek számukra úgyszólván hozzáférhetetlenek. Annál meglepőbb, hogy HEVESY könyve épen e darabok ismertetésében a leg-hiányosabb. Pl. a n° 10-nél nem említi, hogy a Nemzeti Múzeum *Joannes Damascenus* ATTAVANTE munkája. A n° 11-nél tévesen azt állítja, hogy a Nemzeti Múzeum *Joannes Scholasticus*ában MÁTYÁS címere alatt VITRÉZ címere lappang. Az Egyetemi Könyvtár darabjainak leírása pedig (n° 16—25) csak néhány szóra szorítkozik, némelyiknél még a méret és a lapszám is hiányzik s diszítésük a «décorations d'humaniste» fogalmában van az első darabnál sommásan összefoglalva, noha közöttük élesen elkülönülő nápolyi és florenci darabok akadnak. Tüzetesebb vizsgálat MÁTYÁS címerei alatt több megemlítésre méltó idegen cimere megállapításához is vezethetett volna; ez fontos kérdés, ha végre ki akarjuk deríteni, melyek voltak vásárolt, melyek rendelt darabok a Corvinában.

A kötések leírásánál — s ez nemcsak a budapesti kéziratokra vonatkozik — nélkülözzük a cizellált arany, illetőleg festett virágos

metszések megemlítését, noha e metszések rendkívül fontos adalékot szolgáltatnak a Corvin-codexek művészi díszítésének megítéléséhez.

Végül a győri kézirat (n° 41) nem papirosra, hanem finom, olasz hártýára van írva.

Ami a külföldi darabokat illeti, néhány fontosabb észrevételemet — inkább csak példaképen, mert hiszen nem feladatom a tévedések teljes sorozatát adni — a Jegyzék nyomán a következőkben teszem meg:

n° 2. A besançon-i *Lactantius Firmianus*, melyet HEVESY BEATRIX könyvének tart, nem Corvin-codex, hanem aragoniai. Írása és festése tipikusan nápolyi munka, lapszéleiben csak az aragoniai emblémák és az aragoniai királyi címer láthatók. Az angyalok «magyaros, hegyes sapkái»-nak pedig, melyekre a szerző a besançon-i katalógus téves adata alapján hivatkozik, semmi közük sincs a magyarsághoz. S ezenfelül a házasság előtt nem lett volna értelme a magyaros viseletre való célzásnak, a házasság után pedig BEATRIX mindig a rá nézve emelkedést jelentő egyesített címet használta.

n° 5. *Brüsszeli Missale*. Pontos leírásban minden lapnál meg kell említeni, hogy rajta MÁTYÁS vagy BEATRIX arcképe látható. Itt ez három lapnál hiányzik. Ugyanígy hiányzik a modenai *S. Hieronymus*nál s a velencei *Benvenuto Rambaldis*nál is (ezek az arcképek jóformán egészen le vannak vakarva), valamint a bécsi *Agathias*nál.

n° 28. Az irodalom egy *Titus Livius*t is ismer Cheltenhamban; ez utóbbi a jegyzékből kimaradt.

n° 70. A müncheni *Demosthenes* VITÉZ bejegyzéseivel van ellátva. Ez részben a magyar humanizmus szempontjából, részben a könyv keltezése miatt (1472 előttre) fontos és említésre méltó körülmény.

n° 80. A párisi *Ambrosius* egyike a Corvina legérdekesebb darabjainak, nem festése, hanem átfestése tekintetében. A címlap eredeti tervezete az átfestés alatt úgyszólván egészen eltűnt: 4 holló és 8 címer került nagy drágaköves ékszerek, illetőleg az aragoniai címer alá. HEVESY ezt nem vette észre.

n° 94. A jegyzék a kétségtelen Corvin-codexek között sorol fel egy *Valerius Maximus* kéziratot a Sanct Paul im Lavanttal-i bencés-kolostorban. E kézirat azonban milánói, és az idegen címer mellett látható idegen formájú M. A. kezdőbetűk nem Matthias Augustust jelentenek, hanem a kézirat milánói tulajdonosának véletlenül azonos kezdőbetűit s az ötvenes évekből származó kézirrattal egykorú tipust

mutatnak; akkor pedig MÁTYÁS még nem használta, mert nem is használhatta e betűket.

n° 97. A velencei *Averulinus* nem «1487 folyamán készült», hanem pontosan datálva van 1489-re.

n° 100—102. A három veronai kódexet csak az irodalom alapján írja le HEVESY s így tévedésbe esik. A n° 100 kötése nem Corvinkötés, az ORSINI címer alatt nem rejtőzik MÁTYÁSÉ és a kodex nem tertozott a Corvinába.

n° 102. Nem ORSINI címer van benne, hanem egy eddig még ismeretlen, liliomos címer, épügy, mint a n° 101-ben is. E liliomos címerrel ellátott könyvtárból több más darab is került a Corvinába, melyek ma Bécsben vannak (Cod. Lat. 2384 és 2391) s utóbbiakban mindig e címer fölött találjuk MÁTYÁS címerét. Egy ilyen címerrel ellátott *Aelianus* kézirat volt valamikor az APPONYI-könyvtárban is.

n° 143. A bécsi *Vergilius*nak csak címét említi HEVESY és utána ennyit mond: «Fol. 1. díszítés MÁTYÁS címerével». Hiányzik tehát a méret, a lapszám, az anyag (pergamen), a kötés, a metszés és a későbbi tulajdonos (BRASSICANUS, FABER) feltüntetése. Továbbá: az 1. lap nincs MÁTYÁS címerével díszítve, sőt az nem is díszes címlap (a codex eleje ugyanis hiányzik); ilyet a codexben csak a 60. lapon az *Aeneis* előtt találunk s ez utóbbin sem MÁTYÁS címerével, hanem egy arannyal átfestett idegen címerrel találkozunk. MÁTYÁS címere csak a codex kötésén fordul elő.

n° 146. a volterrai *Marliani-codex* keletkezési idejét szabatosan csak két évszámmal (1487—1488) lehet említeni, minthogy a HEVESY által idézett 1487-es évszámú lap előtt MARLIANINAK 1488 januárjában keltezett s MÁTYÁSHOZ intézett ajánlása található.

Egyébként e kéziratnál is, mint számtalan másnál, hiányzik annak a körülménynek feltüntetése, hogy pergamenre van írva; s ami még sajnálatosabb, szerzőnk egy szóval sem számol be arról, hogy e kézirat ma nagyon rongált bőrkötése valamikor a Corvina legfényesebb darabjai közé tartozhatott: a sarkokban egy-egy, összesen tehát nyolc címerrel és a táblák közepén valószínűleg domborművű arcképekkel volt ellátva. (A volterrai Guarnacci-könyvtárnak két kitűnő nyomtatott katalógusa is van.)

Nagy hiánya a könyvnek, hogy szerzője nem közvetlen szemlélet alapján dolgozik, hanem túlságosan is az irodalomra bizza magát. Vitatott daraboknál ez nem épen szerencsés kényelem. Az író könnyen felvesz

jegyzékébe olyat, mi nem oda való s mellőz olyat, mi felveendő volna. Hogy csak egy példát említsek, a római Andreas Pannonius codex (Vatican. Cod. 3186.) némely ellenvélemény dacára kétségtelenül az eredeti példány. A címlap festménye egyenesen a könyv felajánlásának jelenetét ábrázolja s tüzetes vizsgálat HEVESYnek is megmutatta volna, hogy a kódexben most látható idegen címert később festették a kivakart Mátyás-címer helyére.

HEVESY könyvének a művészi festésekre vonatkozó megállapításával más alkalommal kívánunk foglalkozni s így még csak néhány általánosabb természetű megjegyzésre szorítkozunk.

CSONTOSI János oly nagy érdemeket szerzett a Corvin kutatás körül s még művészeti meghatározásai is, habár nem szakembertől erednek, a legtöbb esetben oly találók, hogy igazságtalanságot követünk el ellene, ha munkáját el nem ismerjük. A magyar műhelyre vonatkozó kutatások alapköve CSONTOSI három dolgozatában van letéve s azért meglepetéssel látjuk, hogy HEVESY könyve, mely más esetekben az egyes kéziratok bő irodalmát adja, a magyar eredetű kéziratok irodalmáról hallgat.

S hogy történhetett meg az is, hogy a kötésekről szólva, nem említi RÁTH György alapvető kutatásait s cikkét csak hátul sorolja fel a bibliográfiái jegyzetekben? Vagy hogy a budai palota építkezéseinél egy szóra sem méltatja sem PASTEINER Gyula, sem LUX Kálmán nagyfotosságú munkáit? Úgy gondolom, hogy épen a külföldieket nagyon is érdekelheti az, hogy Magyarországon eddig már mennyire számottevő kutatások történtek a Corvin-kérdésekben s hogy ezt épen a mi kötelességünk a külföld tudomására hozni.

Még néhány technikai kérdéstről szólhatnék. A kiadvány sokkal ünnepélyesebb volna, ha a magyar, német és latin szövegek, valamint a codexek könyvtári jelzetei nem hemzsegnének a sajtóhibáktól. Nem mindegy pl., hogy a párisi *Ptolemaeus* jelzete 8834 vagy 834-e, mert aki HEVESY nyomán indul, soha meg nem találja. Némely darabok, pl. a stuttgarti s a veronai codexek, könyvtári jelzet nélkül szerepelnek, a modenaiak pedig elavult jelzettel, vagy ugyancsak jelzet nélkül, noha tudjuk, hogy pontos adatok híján semmiféle könyvet sem lehet megtalálni. Nem mindegy az sem, hogy a másolók névalírásának eredeti szövegezése és egyéb bejegyzések latin szövege hogyan hangzik. Pl. a bécsi *Trapezuntius*ban (Cod. lat. 2485. Hevesy n° 141) nem «Nicolaus. — Pupi Est». — Scpsit.» a jelzés, melyet legjobb eset-

ben «Pupi Estensis»-nek olvasnánk ki, hanem «Nicolaus pupiësis — çpsit» azaz Nicolaus Pupiensis scripsit. E másoló jelzetlen kezeírása egyébként még egy bécsi codexben, az *Asconius Pedianus*ban (Cod. lat. 152) is megtalálható.

A Corvina története szempontjából oly jelentős, hogy mit tudunk az egyes darabok későbbi sorsáról, hogy az adatokat a legnagyobb gondossággal kell összeállítani. HEVESY könyve e tekintetben sem eléggé megbízható, noha minden leíró jegyzék főkövetelménye a pontosság. S ép így a komoly tudományos munka érdekei s a lelkiismeretes munkának kijáró tisztelet megkívánják, hogy efféle kiadványok irodalmi jegyzetei is hibátlanok legyenek. Ilyen bosszantó sajtóhiba pl., mely most már 13 év óta tapad HEVESY munkáihoz, MAZZATINTI nevének Mazzantintire való következetes elferdítése.

Zavarja a Corvin-codexek ismerőjét az is, hogy a bécsi *Antifonale* (n° 105) 10. lapjának képe fordítva van nyomva. Ilyen nyomdai tévedés esetében s kivált ilyen pompás kiadványban érdemes a képet újra elkészíttetni.

Ezekben mutattam rá HEVESY művének némely, főleg bibliográfiai hiányaira vagy tárgyi tévedéseire; e hiányok pótlása s e tévedések helyreigazítása fontos érdeke a Corvin-kutatás munkájának. Hozzászólásaimmal is e nagy érdeket kívántam szolgálni. Egyébiránt HEVESY munkája érdemes fáradozás terméke és becses gyarapodása a MÁTYÁS király könyvtárával foglalkozó irodalomnak. HOFFMANN EDITH.

Leroquais V., Abbé: *Les sacramentaires et les missels manuscrits des bibliothèques publiques de France*. Paris, 1924, szerző kiadása. 2° Tome I.: XLVIII, 364 l, Tome II.: 384 l. Tome III.: 425, (3) l. Planches XII l. 125. tábla.

MARTÉNE, MABILLON vagy a mult századi DELISLE nyomdokain haladva, a francia szertartás történet tudománya újabb nagyszabású publikációval gazdagította a tudományt.

E publikáció szerzője, LEROQUAIS abbé, biztosan kitűzött céllal, szabatosan kijelölt területet dolgozott fel. Célja volt katalógusát adni a rancia nyilvános könyvtárak misekönyveinek s ezzel szemlélhetővé tenni azt, hogy hogyan alakult ki a francia mise-szertartáskönyvekből az újkori állandó liber missalis. Munkája kiterjed az összes francia nyilvános könyvtárakra, úgy hogy a francia szertartástörténetre csaknem teljesnek mondható. Mint a bevezetésben maga mondja, olyan katalo-